

УДК 94(477.63):821.161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2023.28.19>

АКСІОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ ІСТОРИЧНОЇ ПРОЗИ ЮРІЯ ЯНОВСЬКОГО: ТРАДИЦІЇ ТРАКТУВАННЯ ТА ІННОВАЦІЇ ОСМИСЛЕННЯ

Митрофаненко Юрій,

кандидат історичних наук,

старший викладач кафедри теорії і методики середньої освіти

Комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут

післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

ORCID ID: 0000-0001-5371-3918

Предметом аналізу статті є аксіологічний контекст творів Юрія Яновського, історичною основою яких були події Української революції 1917–1921 рр. В основі дослідження використання міждисциплінарних методичних оптик: наукового інструментарію історії та літератури. У фокусі дослідження історична новелістика Ю. Яновського, присвячена подіям визвольних змагань 1917–1922 рр.: романи «Чотири шаблі», «Вершники», повість «Байгород». Ці твори не поєднано сюжетною лінією, але в них розглянуто процеси цього революційного періоду. Автор звертає увагу на перспективність переосмислення істориками наративу Ю. Яновського як важливого літературного джерела. У публікації акцентовано увагу на застосуванні цього виду джерел для історичних наукових студій.

Метою статті є привернути увагу читачів до історичної прози Ю. Яновського, написаних під впливом участі в цих подіях та матеріалах усної історії, зокрема спогадів отамана Юрка Тютюнника.

Історичною основою цих творів стали події визвольних змагань на теренах Центральної та Південної України. Насамперед ролі українських повстанців у подіях 1918–1919 рр. Історики І. Лиман та В. Чоп називають цей жанр творчості Ю. Яновського одним із перших вітчизняних зразків альтернативної історії. Вони використовувалися дослідниками визвольних змагань, як приклад осмислення процесів Української революції 1917–1921 рр. Насамперед таких явищ, як повстанство та отаманищина, феномен множинної суверенності: створення селянських республік у Центральній та Південній Україні. Ці явища, художньо зображені та проаналізовані Ю. Яновським, можуть стати цікавим та перспективним дослідницьким майданчиком наукових студій з історичної регіоналістики, насамперед Центральної та Південної України.

Ключові слова: Українська революція, визвольні змагання, повстанство, Ю. Яновський, отаманищина, множинна суверенність, літературні джерела, історична регіоналістика, Центральна Україна.

Mytrofanenko Yuriy. Axiological context of historical prose by Yuri Yanovsky: traditions of interpretation and innovations of understanding

The article is devoted to Yuriy Yanovsky's novels which refer to the events of Ukrainian revolution of 1917–1921. Particularity to the remarkable trilogy “Four swords” – “Bahhorod” – “Vershnyky”. These compositions are not connected by the story line, but all of them are about the events during Ukrainian revolution of 1917–1921. They are and they can be subject of literary analysis, of reconstruction of historical events, of the analysis of revolution period results for realisation of its historical lessons. The aim of article is archive interest of readers to these composition, new attentive reading of them in terms of rethinking of revolutionary events in Ukraine in 1917–1921. Y. Yanovsky's drew a little known episode from the history of atamanship during the period of Ukrainian revolution was focused on the basis of new archive sources.

The purpose of the article is to draw readers' attention to these works of Y. Yanovsky, as a variant of alternative history, their new and careful reading in the context of reinterpretation of the events of the liberation struggles of 1917–1922.

The author analyzed the historical basis of three works of this author: the novel “Bahhorod” (events of the “Narodne Uprising of 1918” in Yelysavetgrad) and the novel “Four Sabers” (the role of Ukrainian rebels in the events of 1919, the fight against interventionists in the south of Ukraine) and the novel “Riders” – analysis of the events of the liberation struggles on the territory of Central Ukraine in 1919.

The author draws attention to the fact that the topics raised by Y. Yanovsky in his historical prose are promising directions for research on the history of Ukraine: the insurgent movement, the Ottoman Empire, the phenomenon of multiple sovereignty during the Ukrainian Revolution, historical regionalism, especially in the context of research into the history of the liberation struggle of 1917–1922 on the territory of Central and Southern Ukraine. According to some researchers, the historical prose of Y. Yanovsky, who was a contemporary and participant in the events of the revolutionary period of 1917–1920s, became one of the first examples of alternative history.

His works were used in their works by researchers of the military history of Ukraine, as an example of understanding the processes of the Ukrainian revolution of 1917–1921.

Key words: axiologically, Ukrainian revolution of 1917–1921, ukrainian rebels, “Narodne rebellion”, Yuriy Yanovsky's, otamanship, literature source, multiple sovereignty.

Тематика визвольних змагань 1917–1921 рр. традиційно залишається актуальною для українських письменників. Бестселером стала книжка Василя Шкляра «Чорний Ворон» («Залишенець»), набув популярності його роман «Маруся», а також твори Андрія Кокотюхи «Зелений» та «Вигнанець та шляхетна полонянка», які стосуються процесів боротьби за незалежність 1917–1921 рр. Одним із перших українських письменників події Української революції художньо осмислив Юрій Яновський. Він створив цикл творів, які стосуються проблематики перших визвольних змагань. Ці книжки витримали випробування часом, незважаючи на присутні в них ідеологічні акценти, яких Ю. Яновському в умовах совєтської диктатури, навряд чи можна було б уникнути. У трагічному для України 1933 р. він попереджав читачів-нащадків про це: «*я думав не тільки те, про що писав у книгах*» [17, с. 88]. Тому твори цього письменника, які стосуються доби Української революції – це своєрідне послання «*і мертвим, і живим, і ненародженим ...*» українцям, що вкотре виборюють незалежність.

Предмет дослідження – аналіз літературних джерел: романів та повістей Юрія Яновського, присвячених подіям революційного періоду 1917–1920-х рр. свідком та учасником яких він був. Ну думку Тімоті Снайдера, літературні твори, написані під впливом життєвого досвіду автора, можуть становити інтерес для істориків [20, с. 5]. Вони містять авторську інтерпретацію подій у художньому слові, дозволяють глибше зануритися в історичну епоху, розкривають цікаві та маловідомі деталі, якими, за умови критичного аналізу їхнього змісту, можуть послуговуватися історики.

Аналіз процесів, які є історичною основою твору, може стати окремим напрямком наукових інтердисциплінарних студій. Вдалим прикладом подібної дослідницької стратегії є історична, літературно-краєзнавча розвідка «Таємниці Байгорода Юрія Яновського» [21]. Дослідження історичної основи цього твору на засадах використання методичних оптик історії, літературознавства, географії, краєзнавства дозволило реконструювати події антибільшовицького «Народного повстання» в Єлисаветграді навесні 1918 р., яке тривалий час залишалося були білою плямою в історії Центральної України. Під цим регіоном ми розуміємо терени між Синюхою та Дніпром, Росією та Південним Бугом.

У період визвольних змагань Ю. Яновський жив у місті Єлисаветград (нині Кропивницький). Він став свідком григор'євського антибільшовицького повстання 1919 р., махновщини, антиросійського повстанського руху в Центральній Україні в серпні-вересні 1919 р. У березні 1918 р. за однією з версій під час антибільшовицького повстання в Єлисаветграді 1918 р майбутній письменник був членом санітарної дружини [18, с. 248]. Творчість Ю. Яновського, присвячена подіям Української революції – це своєрідна трилогія: «Байгород» – «Чотири шаблі» – «Вершники». Важко не погодитися з професором Володимиром Панченком, який зазначив: «*Я не знаю, хто ще так як Яновський змалював громадянську війну на Україні як трагедію народу, який знищує сам себе*» [17, с. 94].

Відзначимо, що використання застарілого концепту «громадянська війна» в контексті аналізу подій визвольних змагань 1917–1922 рр. у праці фахового літературознавця, що вдало поєднував науковий міждисциплінарний інструментарій, пов'язана з датою виходу його книжки 2001 р. У той період українські науковці доволі часто послуговувалися цим терміном. Зараз ним користуються одиниці, а авторитетний історик Станіслав Кульчицький рекомендує уникати вживання концепту «громадянська війна» під час аналізу подій Української революції 1917–1921 рр. навіть у контексті боротьби Директорії з Гетьманатом: «*Потрібно переглянути наявний в історіографії стереотип, що бій під Мотовилівкою був єдиним епізодом громадянської війни всередині українського табору... Не було навіть цього епізоду: під Мотовилівкою зустрілися збройні загони російських офіцерів-монархістів, які вже збиралися перейти на службу до білогвардійського генерала Антона Денікіна, і січові стрільці Євгена Коновальця, які вирішили відмовитися від участі в українсько-польській війні, що розгоралася в Галичині, тому що, на їхню думку, події на Великій Україні мали більше значення для національної державності*» [7, с. 303].

Найбільш відомим твором Яновського є роман «Вершники». Історик Ярослав Тинченко в передмові до ґрунтовної аналітичної праці «Похід Українських армій на Київ-Одесу в 1919 році», автором якої був Микола Капустянський – генерал-квартирмейстер армії УНР у 1918–1919 рр., радив шукати «*ключ до розуміння внутрішніх суперечностей на Україні в 1918–1919 рр. у талановитому до геніальності творі «Вершники» Ю. Яновського*» [22, с. 256].

Історики Ігор Лиман та Володимир Чоп назвали роман Ю. Яновського «Чотири шаблі» першим вітчизняним зразком альтернативної історії та відзначили, що в образі армії, створеної Ю. Яновським, злилися до купи риси різних реальних повстанських армій: махновців, григор'євців, збільшовичених повстанців [8, с. 12].

Розповіді генерал-хорунжого армії УНР Юрка Тютюнника, з яким Ю. Яновський деякий час працював на Одеській кіностудії та мешкав у одній кімнаті, поповнили джерельну базу для написання сюжетів його історичної прози, до якої зверталися історики, як до оригінального літературного джерела.

Письменник використав у своїх книжках ряд подій, які комуністична цензура намагалася приховати або переписати на зручний для себе лад. У цій розвідці ми торкнемося аналізу епізодів двох творів Ю. Яновського: повісті «Байгород» та роману «Чотири шаблі».

Історична основа повісті «Байгород» – події елісаветградського народного повстання 1918 р. тривалий час залишалися маловідомими. А сама повість через її історичну основу – збройний виступ мешканців цього міста проти більшовицької диктатури, потрапила під цензуру відразу після її появи на шпальтах журналу «Вапліте» в 1927 р. У більшовицьких спогадах про повстання містян проти комуністичної диктатури згадувалося лише одного разу і теж у 1927 р. [16, с. 34–42]. Після цього будь-яка згадка про повстання робітників проти советської «робітничо-селянської влади» навіть у мемуарах більшовиків викреслювалася цензорами.

Однак Ю. Яновський настільки талановито, достовірно і яскраво змалював події народного повстання в Єлісаветграді, у повісті він назвав місто Байгородом, що привернув увагу дослідників до цього епізоду [9–13; 17, 21]. За словами Олени Яновської, сестри письменника, під час написання «Байгороду» автор дуже ретельно добирав факти [23, с. 87]. Ю. Яновський підкреслив, що події, які стали головною сюжетною лінією повісті, ще чекають на своїх дослідників, бо: *«наука про збройні повстання в містах – не вийшла ще з дитячого віку. Ми хочемо висвітлити цю важливу галузь міського життя невеличким трактатом, що дав би змогу прийдешнім дослідникам виробити стройну логічну систему і дати їй філософське обґрунтування»* [21, с. 69]. А далі з іронією окреслив завдання для істориків: *«Суто наукова мова нашої розвідки має показати, як легко повставати і як тяжко потім фахівцям і вченим домішувати сюди історії»* [21, с. 69]. Ю. Яновський підкреслював значення цієї події в історії міста: *«Коли десь далі треба буде згадати пахи і безконечні ступі Байгорода, любов байгородських істориків до свого міста – звертайся до перших розділів (мова про «Байгород» – прим. Ю. М.)...»* [21, с. 35].

Причини, привід, хід, результати, наслідки «народного повстання», саме під такою назвою ці події згадувалися в офіційних документах елісаветградської міської думи, було ретельно проаналізовано науковцями та краєзнавцями з Кропивницького, колишнього Єлісаветграда, істориками Юрієм Митрофаненком, Максимом Сінченком, географом Андрієм Домаранським [21, с. 21–163].

Це був єдиний випадок в історії революційних подій в Україні, коли місто власними силами, без підтримки регулярних та парамілітарних військових підрозділів, окрім тих, що перебували в місті, але не належали до жодної з регулярних армій, зуміло захистити себе від влади більшовиків, яким активно допомагав батальйон анархістки Марусі Никифорової [1; 9; 10–13]. Містяни дуже пишалися своєю перемогою. «Це повстання народне викликало красу душі людської і заробило місту Єлісаветграду історичну славу поборника закону та правопорядку», – писала газета «Голос Юга» [3; 4]. На думку Володимира Тьомкіна, одного з організаторів повстання, Єлісаветград став «незалежним для більшовиків містом, бо їх тут розбили та закрили можливості пересування» [10, с. 136]. Нагадаємо, що географічно Єлісаветград розташований в Центральній Україні на перетині важливих залізничних шляхів.

Преса вважала, що на успішний перебіг повстання, метою якого був захист від більшовицької диктатури, найбільше вплинули два чинники: історичний та економічний [4]. Перший був пов'язаний із генетичним зв'язком містян з козацтвом та мешканцями фортеці, заснованої на Степовому Кордоні в 1754 році; економічний – зі значним відсотком приватних власників серед населення Єлісавету (український варіант назви Єлісаветград). На початку ХХ ст. Єлісаветград за кількістю представників купецького стану входив у десятку серед українських міст. У Ю. Яновського, свідка та учасника «народного повстання» був свій погляд на причини перемоги: *«Організоване місто переможе всіх. Єдність і дисципліна подолають»*. Окрім цього був ще один вагомий чинник – *«особливе почуття до кожного каменя на землі нашого дитинства»* [21, с. 34, с. 27].

Роман Юрія Яновського «Чотири шаблі» вийшов друком 1930 р. Дуже швидко його назвали твором, у якому розгорнуто політичну програму ворожих пролетаріатові елементів [17, с. 89–90]. У творі, написаному під впливом спогадів відомого військового діяча УНР Юрка Тютюнника, автор, на думку цензорів, занадто позитивно та романтично висвітлив повстанську стихію, яка тривалий час була конкурентом регулярної армії. А окремі постаті, затавровані як вороги, легко вгадувалися. Зокрема, прототипом одного з головних героїв цього роману командира повстанців Ничипора Марченка, був одіозний отаман Никифор (Ничипір) Григор'єв. У фразях, поведінці, жестах та звичках Марченка неважко було розпізнати цього повстанського ватажка. Є й натяки на минуле Н. Григор'єва, офіцера царської армії: *«я навіть стрічки поспорював з френча»* [24, с. 50]. А ось як Ю. Яновський зобразив перебування григор'євців в Одесі, яку вони захопили в квітні 1919 р. *«Велике портове місто бриніло від юрби, в котрому вже хазяйнувала партизанська армія... (григор'євці – прим. Ю. М.). Ничипір Марченко*

проштовхався наперед і став, заклавши руку за лацкан французької куртки (на фото 1919 р. є фото Григор'єва, на якому він тримав руку саме так – прим. Ю. М.). Я був отаман ...! Я переміг переможців світу!» [24, с. 83]. Ю. Тютюнник був начальником штабу в дивізії Григор'єва та комендантом Одеси, звільненої українськими повстанцями, які тоді воювали в складі червоної армії, від білогвардійців, французів та греків. Основою повстанської армії Н. Григор'єва, яка навесні 1919 р. здобувала перемоги над військами Антанти («переможцями світу»), були мешканці села Верблюжка, одного із центрів григор'євського руху. Інформація про те, що їхній отаман Н. Григор'єв, ймовірно, був уродженцем цього села поки не підтверджується архівними джерелами.

У 6-й дивізії або дивізії Григор'єва, що була частиною 1-ої Задніпровської бригади червоної армії, було аж два Верблюзьких полки. Це була гвардія отамана, неодноразово нагороджена більшовицькою владою за хоробрість та успіхи прапорами, а командири – почесною зброєю. Юрій Яновський описав спосіб формування цих полків та мету їхньої боротьби словами отамана Ничипіра Марченка «Мені довелося формувати по одному полку з кожного села. Швидко переїхали на вузлову станцію і стали готуватися до походу на французів, на греків і на увесь світовий капітал» [24, с. 48]. Єлисаветградець Олександр Семененко – відомий діяч українського руху цього міста писав: «1919 року аджамські, верблюзькі й глodosькі хлопці під командою випадкового офіцера воєнного часу (мова про Григор'єва – прим. Ю. М.) скинули в море в Одесі зуавів і греків» [5, с. 222]. Ничипір Марченко зі сторінок роману з гонором виголошував: «Європа першого сорту сіла на кораблі і пливе від наших берегів! Європа другого сорту переходить у цю хвилину кордон, і моя славна кавалерія топить їх у ріці!» [24, с. 83].

«Європою першого сорту» він називав французів, а греків – «Європою другого сорту». Боям повстанців із французами та греками Ю. Яновський приділив значну увагу, частина з них відповідає реальним подіям. У січні-лютому 1919 р. отаман Н. Григор'єв після конфлікту з С. Петлюрою перейшов на бік більшовиків, бо Директорія не дозволила йому «скинути війська Антанти в море». Дивізія Н. Григор'єва, сформована з українського селянства, в боях на Півдні України вперше зіткнулася з оригінальними противниками: грецькою кіннотою на віслюках, екзотичними чорношкірими зуавами, французькими танками. Цікаво, що григор'євцям вдалося перемогти як грецьких кавалеристів на віслюках, так і французьких танкістів. Цим епізодам знайшлося місце на сторінках роману «Чотири шаблі».

Про ці події писала газета «Вісті Єлисаветградської Ради Робітничих і Селянських депутатів»: «Інформація про події 1 квітня 1919 р. Грецька гієсусова кавалерія на ішаках з двома ескадронами, оголивши шашки, хотіла обскакати фланг. Незважаючи на те, що напори противника були дуже сильні й ми терпіли досить серйозні втрати, поява грецької віслюкової кавалерії з оголеними шашками настільки підняла настрій козаків, що наступ противника було зупинено. Двадцять кіннотних розвідників кинулися навздогін за двома ескадронами віслюкової кавалерії». Автором повідомлення був Юрко Тютюнник – начальник штабу дивізії отамана Н. Григор'єва [2].

Ю. Яновський на сторінках роману «Чотири шаблі» так описав цей епізод: «Остюк побачив себе серед чогось такого жахливого і фантастичного, що ледь не упустив з рук клинка. То була грецька кавалерія, що сиділа на віслюках. Сотня Остюка, що захопилася боєм з французами, не огляділася, як її оточили греки. Грецької кінноти було до біса. Це побачив з-під Успенівки Марченко, що виїхав на горб подивитися в бінокль на свою кінноту. Він зблід, скочив з коня і вдарив шапкою: «Здохну, кулю собі дам! Щоб Остюка ієсусова кавалерія полонила?! Потім знову подивився в бінокль і радісно зареготав. Остюкова сотня, наче опечена, кар'єром налетіла на греків, зім'яла довговухих коней, вислизнула с пастки, помчала на з'єднання з решткою кінноти. Остюківцям соромно було, що греки могли наважитися воювати з ними на віслюках. «Йй-богу, застрелився б!» – сказав Марченко, сідаючи на коня» [24, с. 74].

В іншому бою григор'євцям довелося мати справу з більш серйозним противником: французькими танками. В боях за Березівку на Одещині навесні 1919 р. верблюжці захопили три легких танки «Renault». Вони стали першими, захопленими повстанцями в боях з інтервентами. З трофейними танками григор'євці сфотографувалися, а один навіть відправили до Москви. У квітні 1919 р. григор'євці входили до складу Червоної армії. А 31 березня 1919 р у боях під станцією Сербка хлопцям з Верблюжки, як трофей дістався навіть французький літак [19, с. 259].

Випадок з танками також потрапив до роману «Чотири шаблі»: «П'ять танків сильно потіснили центр. Марченко послав туди підмогу і поїхав на цей участок сам. Він покинув коня, вихватив наган і побіг з ним по брустверу вздовж траншей... і кричав: «Цистерну спирту даю за танк! В атаку хлопці!... Моментально пролетіла по траншеях обіцянка Марченка, і він швидко побачив результати закликів».

Такої нерозсудливої атаки французи доти не зустрічали... Танки зупинилися і поставали фортами, але годі було встояти перед атакою Новоспаського полку. Він чесно заробив своїх три цистерни спирту, деморалізувавши гранатами екіпажі трьох танків!» [24, с. 75]. Кількість трофейних танків в історичних джерелах та художньому творі повністю збігається.

Історики І. Лиман та В. Чоп помилково пов'язують назву одного з полків, що формувалися за територіальним принципом, із селом Новоспасівка Бердянського повіту, що разом із Гуляйполем було одним із центрів махновського руху [8, с. 12]. Новоспасівка Бердянського повіту знаходилася далеко від теренів, на яких формувалася та воювала дивізія Григор'єва. Новоспасівські повстанці склали великий відсоток серед махновців, а мешканці села Спасове Херсонської губернії, розташованого в Центральній Україні, поруч із Верблюжою, були учасниками григор'євщини. Причиною помилки фахових дослідників стало використання Ю. Яновським назви Новоспасівський замість Спасівський.

На жаль, результатами військових успіхів українських повстанців скористалися більшовики. Чому? О. Семененко мав своє пояснення: «Коли б ці хлопці мали іншого командира, дістали від паризьких ділків сотню кулеметів і кілька тридюймовок, історія могла б піти інакше...» [5, с. 222]. Звертаємо увагу, що редактор одного з перших українськомовних часописів, друг Євгена Маланюка звернув увагу на значення міжнародної військової допомоги Україні у війні з росією.

Крім колоритного художнього опису боїв українських повстанців проти інтервентів на Півдні України навесні 1919 р., у романі «Чотири шаблі» піднімаються питання, які можуть зацікавити дослідників Української революції 1917–1921 рр., спонукають до пошуку джерел та осмислення процесів, згаданих письменником. Ю. Яновський намагався з'ясувати чинники, які призвели до появи такого явища як «селянські республіки». Один із героїв роману пояснював: «Революція здала нам козири в руки... Я не знаю, що буде в містах, бо загубив нитку до тих, що там керують. Але тут у нас ми будемо готові до того, щоб не дати ніде, нікому, нічого за нас вирішувати... На колосальнім безмір'ї зараз віє вітер, немає жодної влади! Треба нам зробити свою чорну республіку!» [24, с. 28, с. 57].

Проблематика виникнення, ідеології такого явища як «селянські республіки» досі залишається актуальною та недостатньо розробленою. У зарубіжній соціології та вітчизняній історіографії для аналізу цього явища послуговуються терміном «множинна суверенність» [15].

В іншому випадку Ю. Яновським аналізується характер стосунків між отаманом повстанського загону, його бійцями та керівництвом армії, в складі якої цей загін воював. Отаман Шахай, прототипом якого був сам Юрко Тютюнник, зазначав: «... я сам робив свою армію, сам її суддя – її люблю і вмру за неї сто разів... Я оголосив себе командиром партизанської армії». Змальовується критичне ставлення повстанців, до призначених керівників: «Шахая непривітно оглядали партизани – на ньому не висіло зброї, і він, очевидно, не був своїм» [24, с. 53].

Подібна риси ментальності отаманів стали основою появи такого явища як отаманщина. У добу визвольних змагань 1917–1922 рр. в Україні діяли сотні отаманських загонів, які погано виконували накази влади, офіційно ними визнаної, та недостатньо ефективно взаємодіяли між собою. Про ставлення отамана до наказів командування свідчить наступний уривок: «Нам не треба ніякої влади! Ми самі собі даватимемо раду!» [24, с. 54]. Інший ілюструє порядок підпорядкування в повстанському війську. Один з отаманів нагадав своєму військовому керівництву: «Мої кіннотники знають одного бога, і той бог я! Моїх п'ять полків на вісімсот шабел – тільки мої і нічий більше!» [24, с. 55].

Саме такий порядок субординації існував у повстанських частинах, які вирізнялися амбівалентністю: суворе підпорядкування своєму командиру та виконання його наказів, на відміну від довільного виконання наказів представників штабу Дієвої армії УНР. Прикладів подібних трактувань отаманами своїх повноважень достатньо багато в офіційних документах тої доби. В українській історіографії феномен отаманщини було ґрунтовно проаналізовано істориком Ю. Митрофаненком [14].

Сильною стороною історичної прози Ю. Яновського є глибокий аналіз минулого України, пошук причини успіхів та поразок української нації. Ось один із прикладів осмислення ментальних вад української нації: «Все йде до того, що на сторінку історії впливе новий могутній життєздатний народ, та раптом все летить шкереберть: гетьмани зникають, пропивши всі славні діла, полковники розкішно умирають або стають московськими боярами, кличуть до себе воєвод і – ганьба! – стають рабами, незвоєвані, неподолані не полі бою, не примушені силою до покори» [24, с. 331].

Як висновок зазначимо, що Ю. Яновський окрім критичних, але справедливих докорів своїй нації, залишив нащадкам цінні поради як уникнути ефекту повернення до «подвійного кола»: не піддаватися вигаданим та штучним теоріям про класову єдність чи міфологему про вигадану етнічну спільноту «єдиного народу». Ці тези, які згадуються на сторінках роману «Вершники», і досі наявні в російських пропагандистських наративах [24, с. 195, 201, 202; 6].

На думку Ю. Яновського, протиставити цьому треба ідеї «патріотизму рідних вулиць», «єдність роду», «організованого міста». Ці поради потужно промовляють до українців ХХІ ст., що знову виборюють незалежність у війні з росією, перегукуючись із думками Тараса Шевченка про єдність нації, як запоруку перемоги: «*обніміться ж, брати мої, молю вас, благаю*».

Література:

1. *Вісник одеського земства*. 1918. 9 березня.
2. *Вісті Єлисаветградської Ради робітничих та селянських депутатів*. 1919. 3 квітня.
3. *Вісті Єлисаветградських соціалістичних партій*. 1918. 2 березня.
4. *Голос Півдня*. 1918. 10 березня.
5. Гусейнов Г. Піщаний Брід та його околиці. Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2007. 492 с.
6. Кирилук О. Мовні засоби «розмивання» образу ворога в дискурсі інформаційної війни. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. № 5(33), vol. 2. 2020. С. 36–45. URL: <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.5.2.7> (дата звернення: 25.02.2023).
7. Кульчицький С. Симон Петлюра «Я вірю, я певний, Україна, як держава буде...» Київ : Парламентське видавництво, 2022. 672 с.
8. Лиман І., Чоп В. Махновські повстанці Північного Приазов'я (1918–1921 рр.). Запоріжжя : Дике поле, 2018. 436 с.
9. Митрофаненко Ю. «Народне повстання» 1918 р. в Єлисаветграді. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень*. 2006. № 32. С. 95–125.
10. Митрофаненко Ю. Єлисаветградське народне повстання 1918 року – історична основа повісті Ю. Яновського «Байгород». *Тасмниці Байгорода Юрія Яновського*. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. С. 95–147.
11. Митрофаненко Ю. Олександр Козинцев – прототип головного героя повісті Юрія Яновського «Байгород» або хто такий Кіхана? URL: <https://book-ye.com.ua/blog/osoblyva-dumka/oleksandr-kozintsev-prototyp-holovnoho-heroya-povisti-yurija-yanovskoho-bajhorod-abo-khto-takuj-kikh/> (дата звернення: 21.02.2023).
12. Митрофаненко Ю. Катеринославське чи Єлисаветградське повстання? Географічний казус книги Володимира Антонова-Овсієнка «Записки про громадянську війну» *Південний архів. Історичні науки*. 2021. № 34. С. 34–38. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2021-34-6> (дата звернення: 21.02.2023).
13. Митрофаненко Ю. Анархістки Марія (Маруся) Никифорова та Галина (Агафія) Кузьменко: гендерний персоналістичний вимір революційної доби 1917–1921 рр. *Південний архів. Історичні науки*. 2022. № 40. С. 20–28. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2022-40-3> (дата звернення: 25.02.2023).
14. Митрофаненко Ю. Українська отаманщина 1918–1919 років. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2016. 229 с.
15. Митрофаненко Ю. Феномен «множинної суверенності» революційної доби 1917–1920 рр. у контексті процесів національного державотворення. *Наддніпрянська Україна*. 2014. № 12. С. 113–123.
16. Роки боротьби. Збірник матеріалів з історії революційного руху на Зінов'ївщині. Зінов'євськ : Округна Жовтнева комісія, 1927. 196 с.
17. Панченко В. Морський рейс Юрія Третього. Кіровоград : Мавік, 2002. 147 с.
18. Плачинда С. Юрій Яновський. Київ : Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1967. 279 с.
19. Савченко В. Проект «Україна». Вільна Одеса – Одеська республіка – Південно-Західний край. Харків : Фоліо, 2013. 283 с.
20. Снайдер Т. Криваві землі. Європа між Гітлером та Сталінім. Київ : Дуліби, 2015. 584 с.
21. Тасмниці Байгорода Юрія Яновського. Літературно-історична розвідка / упор. Б. Стасюк. Кропивницький : ТОВ «Імекс-ЛТД», 2018. 204 с.
22. Україна. 1919 рік.: М. Капустянський «Похід Українських армій на Київ–Одесу в 1919 році». Є. Маланюк «Уривки зі спогадів». Документи та матеріали: Документально-наукове видання / [Передм. Я. Тинченко]. Київ : Темпора, 2004. 558 с.
23. Яновська О. Спогади про брата. Лист у вічність. Київ : Дніпро, 1990. 366 с.
24. Яновський Ю. Чотири шаблі. Київ : Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1990. 366 с.